

**BIOLOGIYA DARSLARIDA O'QUVCHILARNING BILIMINI TEKSHIRISH
METODLARI VA USULLARI.**

Normuratova Gavhar Sherqobilovna

DXX ChQ "Yosh chegarachilar" harbiy-akademik litseyi, biologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada biologiya darslarida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirishning samarali usullari va metodlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: biologik diktant, test-sinov, an'anaviy va noan'anaviy shakllar, frontal, individual va guruhli testlar, atamalar, guruhda ishlash.

Abstract: This article provides information on effective methods and methods of testing students' knowledge, skills and abilities in biology classes.

Keywords: biological dictation, test-test, traditional and non-traditional forms, frontal, individual and group tests, terms, group work.

Bugun yosh avlod mamlakatimizni qanday kelajak kutayotganini anglashi, tasavvur qilishi kerak. Ular global fikrlashni o'rganishlari kerak. Bugungi darslarning asosiy maqsadi bolalarimizda ijodiy, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishdir. O'qituvchining vazifasi mustaqil ravishda mantiqiy fikr yuritish va to'g'ri javobga kelish qobiliyatini o'rgatishdir. Shuning uchun talabalarning bilimlarini nazorat qilishni mavzu bo'yicha natijalar yig'indisini takrorlash uchun kamaytirmaslik juda muhimdir.

O'quvchilarning bilimni nazorat qilish darsning asosiy elementlaridan biri hisoblanadi. O'qituvchi yordamida qaytar aloqa o'rnatilib, o'quvchilarning o'quv materialni o'zlashtirish darajasini aniqlash imkoniyatini beradi.

O'quvchilarning bilimni muntazam nazorat qilish natijasida vaqtida eslab qolish, biologik jarayonlarni tushunish va anglashdagi bo'shliqlar aniqlanadi va qo'shimcha mashg'ulotlar, individual ishlash yordamida o'quvchilarda to'g'ri fikrlashni shakllantirish mumkin.

O'qituvchi nafaqat bilimlardagi bo'shliqlarni aniqlash kerak, balki uni bartaraf qilish usullarini ham bilishi kerak.

Har bir o'quvchini psixologik-pedagogik tomondan o'rganish takomillashtirish va ta'limdagi orqada qolish sabablarini diqqat bilan aniqlash kerak. Bunday sabablar sog'lig'ining yomonligi, yomon uy sharoitlari va boshqalarni o'z ichiga olishi mumkin.

Mavzuni, bo'limni o'rganishda nafaqat bilim va ko'nikmalarni bilishini, balki o'quvchilarning ushbu bilimlarni hayotda qo'llashga tayyorligini, shuningdek, ta'lim muammolarini hal qilish orqali erishilgan ma'naviy va axloqiy o'sish darajasini tekshirish kerak.

O'qituvchi o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malaka darajasini yaxshi tushungandagina darsni to'g'ri tashkil qilishi mumkin. Shuning uchun ham aniq

rejalashtirilgan, puxta o'ylangan, moslashuvchan, norasmiy nazorat tizimini tashkil etish o'quv jarayoni samaradorligini oshirish va o'quvchilarning bilish faolligini oshirishning zaxiralaridan biridir. Faqat bu nazorat o'quvchilarning bilim sifatini oshirish va o'z-o'ziga ishonchini mustahkamlashga hissa qo'shgan bo'lsa, yetarli darajada samarali hisoblanadi. Tekshirish muntazam va tizimli bo'lishi kerak.

Ko'pgina o'qituvchilarning tajribasi shuni ko'rsatdiki, tekshirishning turli shakllari va usullarini joriy etish biologiyani o'qitishda yuqori natijalarga erishish imkonini beradi. Men darslarda frontal, individual va guruhli testlar, testlar shaklida o'tkazadigan bilimlarni tekshirish, biologik diktantlar, og'zaki so'rovlardan keng foydalanaman.

Testlar yordamida qisqa vaqt ichida ko'plab o'quvchilarning bilimini sinab ko'rish mumkin. Test savol va tayyor javoblar to'plamini o'zida mujassamlashtirgan topshiriq bo'lib, o'quvchilar ulardan to'g'risini tanlab, ma'lum bir kod yordamida maxsus karta yoki daftarda ko'rsatadilar. Test savollari aniq bo'lishi, javobi ham aniq va qisqa bo'lishini talab qiladi.

So'rovning eng mashhur shakli og'zaki test bo'lib, uning natijasida o'qituvchi darhol talabalarining tayyorgarlik darajasi to'g'risida ma'lumot oladi, bilimlarni tizimlashtirish, kengaytirish, eng muhim (bilim) va munosabatlarni o'rnatish imkonini beradi.

Biroq, og'zaki test turli o'quvchilarning berilgan savolga javoblarini taqqoslash va umuman sinf materialini o'zlashtirish to'g'risida xulosa chiqarish imkonini bermaydi. Bu muammolarni tematik va yakuniy yozma testlar yordamida bartaraf etish mumkin. Biroq, yozma ish va batafsil javob juda ko'p vaqtni oladi, fikr bildirmaydi va ijodkorlikni namoyish qilish imkoniyatini bermaydi. Shuning uchun an'anaviy bo'lmagan testlar deb ataladigan muqobil so'rov shakllari qo'llaniladi. Og'zaki individual testning afzalligi shundaki, o'quvchilar o'z fikrlarini to'g'ri ifoda etishga, savollarga to'liq javob berishga, reja bo'yicha hikoya olib borishga o'rganadilar, nutq va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradilar. Biroq, uning kamchiliklari bor. Uning doimiy ishlatilishi o'quv jarayoniga monotonlikni keltirib chiqaradi va sinfning bir o'quvchining javobiga e'tiborini zaiflashtiradi.

Ishni tekshirish va tahlil qilish uchun testlardan foydalanganda oz vaqt sarflanadi va talabalar tizimli ravishda darsga tayyorlanadi.

Ko'p tanlovli testlar, "Ha/Yo'q" testlari, qo'shimcha javob testlari, taklif qilingan bilim elementlari ketma-ketligi uchun testlar, jadvallarni to'ldirishda to'g'ri bog'lanishlarni aniqlash, biologik masalalarni echish, o'yinlar - umumiy darsda testlar, amaliy uy vazifalari, to'ldirish, diagrammalar, jadvallar, chizmalar va boshqalar.

Shu munosabat bilan tekshirishning an'anaviy va noan'anaviy shakllarini birlashtirish tavsiya etiladi, ammo o'qish uchun ajratilgan vaqtni farqlashni hisobga olgan holda.

Biologik diktant. So'rovning bu shakli faqat biologik atamalarni yaxshiroq yodlash maqsadida qo'llaniladi. Gap shundaki, biologiya tilini bilmaslik materialni yanada

o'zlashtirishni qiyinlashtiradi, shu bilan birga talaba tushunarsiz so'zni eslab, yana so'raydi – vaqt o'tadi, u tushuntirish ipini yo'qotadi yoki bir muncha vaqt o'tgach, shunchaki materialni yozib oladi, lekin ma'nosini tushunmaslik o'quvchilariga ta'sir qiladi.

Biologik diktantlar o'quvchilarga yoziladigan savollar ro'yxatini taqdim etadi va ular darhol javob yozishlari kerak. Biologik diktant savollari quyidagilar bo'lishi mumkin: formulalar yozish, biologik tushunchalarni aniqlash, qonunlarni shakllantirish va boshqalar. Diktantning davomiyligi 10-15 daqiqadan oshmaydi. Biologik diktantning yana bir shaklida so'zlari tashlab yozilgan matn beriladi va qoldirilgan so'zlarni yozish taklif qilinadi. Bu matn qog'oz ko'rinishida yoki ekranga chiqarilgan holatda taqdim etilishi mumkin. O'quvchi mustaqil izlanib javob beradi.

Tizimli ravishda diktantlar o'tkazish talabalarni materialni puxta o'ylash va jiddiy o'rganishga o'rgatadi, ularning e'tiborini mavzuning asosiy masalalariga qaratadi, xotirani rivojlantiradi, shuningdek, nazorat va o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatini egallaydi. Biologik diktant atamalarni eslab qolishni osonlashtiradi. Diktantlarning asosiy xususiyati shundaki, ular oz vaqtni talab qiladi. Bundan tashqari grafik va raqamli diktantlar ham o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini yanada rivojlantiradi.

Guruhlarda ishlash - jamoaviy faoliyat turi bo'lib, unda sinf muayyan vazifalarni bajarish uchun bir qancha kichik vaqtinchalik guruhlariga bo'linadi. Guruh ishining muvaffaqiyati guruhlar tarkibi bilan belgilanadi. Guruhlar tasodifan yoki ixtiyoriy tuzilishi mumkin. Guruhda uch kishidan kam yoki olti kishidan ko'p bo'lmasligi kerak. Guruhlar o'qituvchi tomonidan taklif qilingan topshiriq kartalarini oladi va ularga javob tayyorlashadi.

O'quvchilar uchun guruh faoliyatini tashkil qilishda intizomning pasayishi qo'rquvi bo'lishi mumkin, ammo ish tajribasi buning aksini ko'rsatadi. Ushbu ish shakli bilan bolalarning faoliyati kamroq tartibga solinadi va ular ko'proq harakat erkinligiga ega bo'ladilar. O'qituvchi maslahatchi, yordamchi va faqat oxirgi bosqichda nazoratchi. Ushbu shaklda ko'plab biologiya mavzularini o'rganishning mantiqiy xulosasi bo'lgan testlar o'tkazilishi mumkin.

Biologiya darslarida "Nima? Qachon? Qayerda?", "Brain Ring", "Zakovat", "Bittasi ortiqcha", "Eng bo'sh halqa" "Mosini top" va boshqalar kabi o'yinlar o'tkazilishi mumkin.

Talabalarning o'yin faoliyati shaxsning jismoniy va individual rivojlanishining eng samarali vositalaridan biridir. Yakuniy dars sifatida ko'pincha olingan bilimlarni baholashga imkon beradigan o'yinlardan foydalaniladi, masalan, "Nima? Qayerda? Qachon?". Har bir o'yin uchun maxsus kartalarda 15-20 ta savol tayyorlanadi - bu yillik turnir. Sinf 6 kishidan iborat jamoalarga bo'lingan. Mashg'ulotlar oxirida 10 daqiqa davomida o'yin o'ynaladi. Jamoalar topshiriqlarni oladilar va javoblarini yozadilar. Natijalar va tahlillar darhol amalga oshiriladi.

"Eng bo'sh halqa" o'yinida bir nechta o'quvchi doskaga chiqadi va muayyan mavzu bo'yicha ma'lumotlar aytishi kerak. Masalan, hujayra organoidlari. O'quvchilar

ketma-ket ma'lumotlar aytishi va ular takrorlanmasligi kerak. To'xtalib, ma'lumot aytolmagan o'quvchi oyindan chiqib ketadi. Oxirida qolgan o'quvchi g'olib bo'ladi.

O'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish uchun "Bittasi ortiqcha" o'yini juda qulay bo'ladi.

Bilim so'rovini o'tkazishda men uning turli shakllarini birlashtiraman, masalan: testlar yoki kartada ishlash bilan bir qatorda, bitta ishda test, chizma va testning boshqa shaklini birlashtirish ham mumkin, bunda javob sifatida bayonot yoki rad etish ("Ha/Yo'q") ishlatiladi.

Umumiy darslarda bilimlarni o'yin shaklida sinab ko'rish ko'zga tashlanmaydi, yoqimsiz his-tuyg'ularni keltirib chiqarmaydi, o'yin axloqiy mezonlarni rivojlantiradi, adolat, halollik, mas'uliyat tushunchalarini rivojlantiradi.

Ijodiy topshiriqlar ham o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish imkonini beruvchi nazoratning qiziqarli shaklidir. Masalan, "Fotosintez" mavzusi ni o'tayotganda oshpaz, qozon, masalliqlar, olov yordamida fotosintezning oziqlanish jarayoni ekanligini chizib tushuntirish oson va qiziqarli bo'ladi.

Darslarda savol-javobning turli shakllaridan foydalanish tabaqalashtirilgan yondashuvni nazarda tutadi va bilimlarni asosiy va yuqori darajada qo'llashga yordam beradi.

Men darslarda foydalanadigan bilimlarni nazorat qilish va qayd etishning barcha shakllari va usullari quyidagi maqsadlarga erishishga qaratilgan:

- 1 Har bir talabaning asosiy ta'lim standartlarini egallashini ta'minlash,
- 2 Biologiya faniga qiziqish uyg'otish,
- 3 Bolada o'ziga va o'z kuchiga ishonch hosil qilish.
- 4 Talabalarning kognitiv faolligini faollashtirish.

Shunday qilib, ishonch bilan aytishimiz mumkinki, biz taklif etayotgan bilim va ko'nikmalarini tekshirishning noan'anaviy shakllari va usullaridan joriy va yakuniy nazoratda keng foydalanish mumkin. Testlardan foydalanish nafaqat bilimlarni joriy baholash, balki tematik testlarni o'tkazish, shuningdek, hisobot trimestrida va o'quv yilida bilimlarni muvaffaqiyatli egallash va ko'nikmalarni egallashni aniqlash uchun samarali deb e'tirof etilishi kerak.

ADABIYOTLAR:

1. Polukarova Ekaterina Aleksandrovna Urok.1sept.ru/persons/4345431
2. Baranov, S. P. «Сущность процесса обучения: учебное пособие для студентов.» М. Просвещениеб 1981 г.
3. Ропомарюова I.N. «Общая методика обучения биологии: учебно-методическое пособие для студентов педагогических ВУЗов» М.: Академия, 2003 г.
4. 2. Галеева, Н.Л. Сто приемов для учебного успеха ученика на уроках биологии: Методическое пособие для учителя. - М.: «5 за знания», 2006. - 144 с.

5. З. Галкина, Е.А. Технология оценки достижения планируемых результатов по биологии / Е.А. Галкина // Биология в школе. - 2013. - №7. - С. 25-33.